

Berin Bajrić

TEME I MOTIVI TAHMISA ABDULLAHA SALAHUDDINA UŠŠAKIJA BOŠNJAKA NA AL-BUSIRIJEVU POEMU QAŠĪDA AL-BURDA

Sažetak

Predmet ovog rada jeste *Tahmis* Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu *Qašīda al-Burda*. Prilikom analize koristili smo rukopis ovog djela koji se nalazi u biblioteci Sulejmaniji u rukopisnoj zbirici „Fatih“ pod rednim brojem 003714 i naslovom *Tahmis-i Terceme-i Kaside-i Burde*. Rukopis ima 52 stranice i sadrži 785 stihova na arapskom i turskom (osmanskom) jeziku. Naime, Uššaki, paralelno s arapskim tekstom *Tahmisa*, na lijevoj starni rukopisa, navodi i prijevod ove poeme na turski jezik. Budući da je Uššakijeva poema u žanru *tahmis*, odnosno „metapjesma“ al-Busirijeve poznate poeme *Qašīda al-Burda*, u radu nastojimo, sa stilističkog i književnoteorijskog aspekta, analizirati odnos al-Busirijevih stihova kao prototeksta i Uššakijevih stihova kao metateksta. S poetičkog i estetičkog aspekta promatramo međusobni odnos ova dva teksta. U tom smislu, naročitu pažnju posvećujemo razumijevanju poslanika Muhammeda, a.s, kod jednog i drugog pjesnika. Naime, pjesnici pripadaju različitim i udaljenim epohama – al-Busiri 13. stoljeću i arapskoj književnosti a Uššaki 18. stoljeću i turskoj književnosti. Tu su se očekivali značajni istraživački rezultati, s obzirom na ogroman vremenski raspon između dva autora i s obzirom na veliki put i iskustvo tradicije od 13. stoljeća u arapskoj književnosti (al-Busiri), do 18. stoljeća u turskoj književnosti (Uššaki).

Ključne riječi: Književnost Bošnjaka na arapskom, tahmis, Abdullah Salahuddin Uššaki, Al-Busiri, *Qašīda al-Burda*, teme, motivi

1. Struktura i sadržaj Tahmisa Abdulaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu *Qašīda al-Burda*

Uočljiva osobenost poeme Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka¹

---

1 Abdullah Salahudin Uššaki Bošnjak je bio sufijski šejh iz XVIII stoljeća, autor i pjesnik koji je pisao na tri jezika, arapskom, turskom i perzijskom, komentator dva velikana islamskog mysticizma – Ibn ‘Arabija i Mevlana Dželaluddina Rumija. Nakon završetka visokog školovanja brzo je našao posao u državnoj službi. Kasnije postaje vrhovni sekretar ministra vanjskih poslova Hekimoğlu Ali-paše s kojim je putovao diljem Osmanskog carstva, od Bosne do Egipta. Pripadao je uššakijskom sufijskom redu. Nakon smrti šejha

(‘Abdullāh Ṣalāh al-Dīn ‘Uṣṣāqī al-Busnawī²) jeste da ona nastaje kao meta-pjesma, i to u poetskoj formi *tahmisa*, pjesničke vrste u kojoj se strofe sastoje od pet stihova, a nastaje tako što pjesnik uvodi u strofu dva stiha nekog pjesnika s kojim želi poetički komunicirati, a onda im dodaje tri svoja stiha. Za ovu formu je nužno da svi sthovi budu ispjevani u istome metru i istoj rimi. Duraković kaže kako je filotehnička poetika ovdje trijumfiralna; igra formom uistinu je brilijantna i dovedena je do krajnjih granica tehnicizma.³ U *tahmisu* metapjesma ima svoju zadatu formu u protopjesmi; u njoj je već zadana tema i zadana joj je forma. Cilj ovakve pjesme je uglavnom da pokaže kako uvažava i poznaje tradiciju i njenu poetiku na jednoj strani, a na drugoj strani ima zadatak da se nadmeće s autoritetom tradicije koju, zapravo, usavršava. Metapjesma ima i tu mogućnost da kreira u domenu jezika i stila – da pokaže kako je u stanju isti motiv u istoj formi opjevati bogatijim jezikom i upotrebom drukčijih stilskih figura. Pjesnik u ovom slučaju najčešće ima zadate norme koje mora realizirati na temelju svoje poetičke učenosti i virtuoznosti. Duraković zaključuje da je u primjeru *tahmisa* normativnost optimalna te da tradicija predstavlja u osnovi golemo područje nepomjerljivih granica.⁴ Nametak naglašava kako je stav autora u određivanju pjesme koja će se *tahmisom* proširivati i interpretirati element koji ukazuje na neposredno odavanje ukusa pjesnika *tahmisa*, koji izborom gazela kojeg će razrađivati svojim stihovima pokazuje afinitet prema određenom pjesniku.⁵

Abdullah Salahuddin Uššaki Bošnjak svoju poemu piše kao metapjesmu na poznatu religijsku pjesmu pohvalnicu poslaniku Muhammedu, a.s., *Qaṣīda al-Burdu*, koju je spjevao poznati pjesnik i sufija Muhammed al-Busiri (Muḥammad al-Būṣīrī). Al-Busirijeva poema *Qaṣīda al-Burda* ima 162 bejta

---

Sejjida Džemaluddina al-Dirnevija, Uššaki dolazi na njegovo mjesto i podučava brojne ljude. Naposlijetku postaje i šejh uššakijskog tarikata. Ovu misiju je obavljao sve do svoje smrti 1782. godine kada je imao 80 godina. Više podataka o životu i djelu Abdullaha Salahudina Uššakija Bošnjaka na bosanskom jeziku u: Mahmud Erol Kılıç, „Otomanski sufija bosanskog porijekla Abdullah Salahuddin el-Uššaqi i njegov komentar Rumijevih stihova“, u: *Isa-begova tekija u Sarajevu*, zbornik radova, Udruženje „Obnova Isa-begove tekije“, Sarajevo, 2006., str. 333-340. Osim ovog rada, za detaljnu uputu u život i djelo Uššakija pogledati: Mehmet Akkuş, *Abdullah Salahuddin-i Uşşaqi (Salahi) 'nin Hayati ve Eserleri*, M.E.B. Yayınları, Istanbul, 1998.

- 2 Imena na arapskom jeziku koja namjeravamo više puta u radu navoditi transkribirat ćemo (prema ZDMG transkripciji) samo prvi put. U daljnjem izlaganju ćemo ih navoditi bez transkripcije.
- 3 Esad Duraković, *Orijentologija. Univerzum sakralnoga teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007, str. 311.
- 4 *Ibid.*, str. 312.
- 5 Fehim Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXI, Sarajevo, 1997, str., 24.

(324 stiha), dok Uššakijev *Tahmis*, zajedno sa al-Busirijevim stihovima, ima 785 stihova. Ova poema je spjevana u *basit* metru. Al-Busirijeva poema se rimuje na konsonant *mīm*, po shemi a a/ b a/ c a/ d a/ i tako dalje, pa se poema zove i *Mimija* (*mīmiyya*). Uššaki ima zadatak da svoja tri stiha, koja dodaje na dva al-Busirijeva, rimuje na konsonant kojim se završava prvi polustih al-Busirijeve poeme, i to čini sve do kraja svog *Tahmisa*. Na ovaj način razbija se monorimnost i nestrofičnost al-Busirijeve poeme i uvodi se strofično strukturiranje, pri čemu svaka strofa ima svoju rimu – rima u jednoj strofi *Tahmisa* koja ima pet stihova sada izgleda ovako /a a a b/. Nadalje, stihovi se ne pišu u (drevnoj) formi polustihova u horizontali, već u formi vertikalnog nizanja stihova. Ovaj Uššakijev postupak predstavlja inovativno interveniranje i ogromno obogaćenje tradicije u domenu forme. Evo kako to slikovito izgleda:

لو لا الهوى لم ترق دمعا عن طلل ولا أرقّت لذكر البان والعلم

(Al-Busirijev bejt bez Uššakijevih stihova postavljen horizontalno)

والحب شاع الورى بالسكر من نهل
والحزن يثبت مما كان من أمل
في الخذقة خدا خدود من البلل
لو لا الهوى لم ترق دمعا عن طلل
ولا أرقّت لذكر البان والعلم⁶

(Navedeni bejt sa Uššakijevim stihovima, sada u obliku strofe koja stoji vertikalno⁷)

Uššakijev *Tahmis* prati i njegov prijevod na turski jezik – paralelno i horizontalno – što izuzetno usložnjava formu i obogaćuje poetiku intertekstualnosti *Tahmisa*. Radi se o veoma značajnoj metatekstualnoj operaciji koja se javlja onda kada se unutar teksta (u našem slučaju paralelno s tekstom) konstituira vidljiv tekst-kod (prijevod), pa je onda sam tekst, ustvari, organiziran kao „dvotekst“, tj. sastoji se od teksta i njegovog komentara.

Jedna od uočljivijih osobnosti Uššakijevog *Tahmisa*, već u prvom kontaktu s njegovim tekstom, jeste snažna povezanost s al-Busirijevim stihovima koju Uššaki ističe na formalnom planu, planu stila, ali i na planu sadržaja. Naime, Uššaki slijedi metar poeme i dijalogizira s njenom rimom, što je

6 Uššakijevi stihovi su navedeni crnom a al-Busirijevi crvenom bojom.

7 Prijevod stihova: *Ljubav s prvim gutljajem svijet opija / A tuga stalno tvoju nadu produžava, / Lice ti se izbrazdalo od suza što oko ih proljeva. / Da nije ljubavi ne bi plakao nad ruševinama, / Niti se sjećao mjesta poput Bana i Alema*

sasvim logično, jer to zahtijeva tradicija i norma žanra *tahmisa*. Treba podsjetiti i na to da je Uššakijev odnos prema al-Busirijevoj poemi odnos poštovanja i uvažavanja.⁸ Za njega je ova poema poetski *model uzor* preuzet iz tradicije koji je čast slijediti i imitirati.

Uššakijev *Tahmis* možemo razumijevati i kao poetski narativ u kojem pjesnik, pjevajući u pohvalu posljednjeg Božijeg poslanika, Muhammeda, a.s., u poemu veoma precizno prenosi sekvence iz Poslanikovog, a.s., života i to u vidu živopisnih poetskih slika, ali, u isto vrijeme, slika i stanje svoga duha iznijansirano iskazujući svoja duhovna previranja. Naime, u Uššakijevom *Tahmisu* postoje dva lika koja vladaju „scenom“ poeme, i to Poslanik, a.s., za koga su ljubav i pohvala iskazani na razne načine, i pjesnik-pokajnik koji se obraća Poslaniku, a.s., i jada mu se na svoje teško duhovno stanje te ga moli da kod Allaha zagovara za njega. Upravo zbog ovoga možemo reći da u *Tahmisu* postoji osnovna tema, a to je Muhammed, a.s., te niz podtema. U Uššakijevom *Tahmisu* tematsko-motivacijski sistem je poprilično kompleksan, i to iz više razloga. *Tahmis* je izuzetno duga poema koja je podijeljena na nekoliko odjeljaka – podtematskih cjelina koje nisu formalno odvojene, a koje učestvuju u konstituiranju *Tahmisa* kao cjelovitog umjetničkog teksta. Ovi odjeljci predstavljaju zasebne tematsko-motivske cjeline koje su u potpunosti subordinirane glavnoj temi. To su sljedeće tematsko-motivske cjeline: *O ljubavi*, *O zlim strastima*, *Pohvala Poslaniku, a.s.*, *Poslanikovo, a.s., rođenje*, *Čuda Poslanikova, a.s.*, *O Kur'anu*, *Isra' i Mi'radž*, *Džihad Poslanika, a.s.*, *Traženje Poslanikovog, a.s.*, *posredništva* i *Traženje spasa duši*.⁹ Svaki od ovih odjeljaka bi se mogao izdvojiti i zasebno egzistirati jer odjeljci, iako su povezani formom, nisu međusobno ovisni tematski. Iako bi poema mogla funkcionirati ako bi se izdvojio neki od ovih odjeljaka, ona ipak puni smisao ostvaruje u cjelini djela. Osim teme i podtema, postoji niz veoma važnih motiva koji se protežu kroz čitav *Tahmis* a koje možemo nazvati glavnim ili provodnim motivima. Ovi motivi se otkrivaju tek kada se *Tahmis* posmatra u cjelini i također su važni za konstituiranje centralne teme *Tahmisa*.

8 U kontekstu ovoga, potrebno je ukazati na sufijski edeb – način odgoja i ponašanja, te na simboliku odnosa šejh (duhovni mentor) – *murid* (onaj koji otpočinje svoje duhovno putovanje i slijedi šejha). Zbog toga Uššakijevo poštovanje koje iskazuje prema al-Busiriju i njegovoj poemi prelazi okvire poezije.

9 I sama poema se u novije vrijeme počela štampati podijeljena na „poglavlja“, odnosno razdvojena naslovima koji predstavljaju ove podteme. Najbliži primjer nama jeste prijevod ove poeme od Hifzije Suljkića koji poemu razdvaja na deset „poglavlja“, dajući svakom „poglavlju“ naslov prema dominantnoj temi u njemu. Vidjeti: Imam Busiri, *Kasidei-Burda*, Sarajevo, 1973., preveo sa arapskog, uvod s napomenama i komentarima napisao Hifzija Suljkić.

2. Muhammed, Allahov Miljenik u Uššakijevom Tahmisu

Glavni lik al-Busirijeve poeme *Qašīda al-Burda*, a tako i *Tahmisa* Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka je poslanik Muhammed, a.s. Kroz čitavu poemu i jedan i drugi pjesnik obraćaju se Poslaniku, a.s., pjevajući njemu u slavu, u isto vrijeme jadajući se na svoje teško duhovno stanje. Stoga je zanimljivo analizirati kako jedan i drugi pjesnik doživljavaju Poslanika, a.s., u svojim stihovima te uporediti njihova shvatanja i propitati kakva se sve značenja proizvode na mjestima gdje se susreću stihovi dvojice pjesnika.

Od početka poeme i jedan i drugi pjesnik pokazuju svoju neizmjernu ljubav i poštovanje prema poslaniku Muhammedu a.s. Ipak, razumijevanje Poslanikovog, a.s., fenomena nije potpuno isto. Razlike treba poimati s obzirom na vremenski raspon između dva pjesnika, ali i veliki put i iskustvo tradicije od 13. stoljeća u arapskoj književnosti do 18. stoljeća u turskoj književnosti. U ovom širokom vremenskom periodu desili su se mnogi utjecaji na književnost. Naročito su ideje pojedinih sufijskih velikana, koji su bili i pjesnici, ostavile traga u konstituiranju različitih žanrova u poeziji.

Evo zanimljive strofe u kojoj i jedan i drugi pjesnik najavljuju u kojem smjeru će se kretati njihovi opisi Poslanika, a.s.:

On je Vjerovjesnik plemeniti, dva sveta hrama zastupnik,

Povjerljivi zagovarač, svih svjetova milosnik,

Čestiti i pouzdani, plemenite duše posjednik.

On je Muhammed, najčasniji među ljudima i među džinima,

I među objema narodnim grupama, među Arapima i nearapima.¹⁰

Iako i kod al-Busirija Poslanik, a.s., predstavlja izuzetnog čovjeka, što je izraženo u prvom polustihu riječima *najčasniji među ljudima i među džinima*, Uššaki Poslanikov fenomen proširuje, karakterizirajući Poslanika, a.s., kao

10 *Tahmis* Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu *Qašīda al-Burda*, 34. strofa. Iako Uššakijev *Tahmis*, baš kao i arapska kasida općenito, nije numerisan niti ima strofe, zbog karaktera poeme, ali i lakšeg referiranja na istu, morali smo je podijeliti na strofe i staviti numeraciju. Također smo, da bismo napravili razliku između stihova jednog i drugog pjesnika, al-Busirijeve stihove dodatno markirali (stavili u bold). I u izvorniku Uššaki markira al-Busirijeve stihove tako što ih navodi u crvenoj boji. U daljnjem izlaganju ćemo se koristiti skraćenicom TQB za *Tahmis* kao kompletnu poemu. Ukoliko budemo navodili al-Busirijeve stihove izdvojene iz *Tahmisa* koristit ćemo skraćenicu QBB – *Qašīda al-Burda* od al-Busirija i u tom slučaju ih nećemo posebno markirati. Inače, u radu navodimo vlastiti prijevod i prepjev al-Busirijeve poeme *Qašīda al-Burda*. Prilikom prevodenja obratili smo pažnju i na već postojeće prijevode ove poeme na bosanski jezik, tačnije, prijevode Halila ibn Alija Hrleta Stočanina i Hifzije Suljkica.

milosnika svih svjetova. Al-Busiri najčešće ostaje vjeran čisto kur'anskoj viziji Poslanika, a.s., ne ulazeći dublje u unutrašnje – ezoterijsko značenje ajeta koji govore o Poslaniku, a.s., i rjeđe zalazeći u metafizičko i mističko razumijevanje Poslanikove, a.s., ličnosti. I u al-Busirijevoj poemi se, istini za volju, osjeti utjecaj sufijskih ideja, ali nije toliko izražen kao kod Uššakija. Ovo je i sasvim razumljivo ako znamo da su se ideje poput ideje o Poslaniku, a.s., kao savršenom čovjeku te ideje o Poslanikovoj, a.s., preegzistentnoj svjetlosti počele razvijati tek u al-Busirijevo doba a svoj puni domašaj ostvarile su nešto kasnije, kada je Ibn 'Arabijevo (Muḥyī al-Dīn ibn 'Arabī) učenje postalo popularno. Evo nekoliko al-Busirijevih bejtova koji snažno potvrđuju navedene tvrdnje:

*On je naš Poslanik, naređuje, zabranjuje i niko drugi ne postoji,
Ko je u riječima naredbe i zabrane od njega istinitiji.*

*On je Miljenik čijem zagovoru kod Allaha se nadamo,
Za sve strahote Sudnjeg dana da uspješno ih prevladamo.*

*On poziva Allahu, pa oni koji njega prihvatiše,
Prihvatiše uže koje puknut' neće nikad više.*

*Iznad svih poslanika svojim izgledom i čudi on je uzoriti,
Nijedan nije kao on, toliki znalac plemeniti.*

*Svi oni od Allahovog Poslanika uzimaju,
Kao iz oceana il' kao da se kišom natapaju.*

*Oni pred njim stoje svaki prema svojoj granici,
Kao tačke znanja ili kao slova mudrosti.*

*On je onaj čiju nutrinu i vanjštinu Stvoritelj je upotpunio,
Da bi ga potom Sebi za miljenika odabrao.¹¹*

Al-Busiri, kada govori o Poslaniku, a.s., govori o islamu. Za njega je Poslanik, a.s., islam i to ukoliko se islam predstavlja kao očitovanje *istine*, *ljepote* i *moći* – a to su tri elementa koji Poslanika nadahnjuju i koje, na različitim razinama, po prirodi svoga poslanja on nastoji ozbiljiti. Tako Poslanik,

---

11 QBB, 35-41. bejta.

a.s., u *Qašīdi al-Burdi* očituje *smirenost*, *darežljivost* i *snagu* (snaga i hrabrost su naročito izraženi u dijelu poeme koja govori o džihadu). Schuon vrlo lijepo razmatra ove Poslanikove osobine i kaže: “*snaga* je potvrda – ukoliko je dovoljno borbena – Božije Istine u duši i svijetu, i tu prebiva razlika koja se u islamu povlači između dvije vrste borbe, veće (*akbar*) i manje (*ašghar*), ili unutarnje i vanjske; *darežljivost* nadomiješćuje nasilni aspekt *snage*; ona je milosrđe i oprost. Dvije nadopunjujuće vrline *snage* i *darežljivosti* dosežu svoj vrhunac – ili se u nekom smislu gase – u trećoj vrlini: *smirenosti*, koja je odvajanje od svijeta i jastva, ugasnuće u Licu Božijem, znanje Božanskoga i jedinstvo s Njim.”¹²

Vratimo se navedenim stihovima. Prvi bejt snažno naglašava vanjski aspekt Poslanika, a.s., ali i egzoterični obzor općenito, jer govori o Poslaniku, a.s., kao prenositelju Božijih propisa (naredbi i zabrana) prema kojima se treba rukovoditi jedno zdravo društvo. U nastavku se naglašava da je Poslanik, a.s., na najvišem stepenu kod Boga, jer je Njegov miljenik, ali se posvećuje pažnja i njegovoj ulozi zagovarača na Sudnjem danu. Poslanik, a.s., je taj koji poziva Allahovom užetu koje ne može puknuti, on je iznad svih poslanika, te naposljetku, njegovu ćud je Bog odnjegovao i usavršio. Mnoštvo ovih stihova je konkretno vezano za kur'anske ajete. Treba izdvojiti trći bejt koji referira na 103. ajet sure Āli ‘Imrān: *Svi se čvrsto držite Allahova užeta, a ne pravite raskola...*, te posljednji, koji je vezan za 4. ajet iz sure Al-Qalam: *I ćudi svojom ti si uzoriti*.¹³ Jasno je, dakle, kako al-Busiri, kada govori o duhovnim i moralnim kvalitetama Poslanika, a.s., pa čak i kada referira na Kur’an, u manjoj mjeri svojim stihovima daje mistički ili metafizički tonus. U ovom smislu bi se mogao razumijeti njegov stih u kojem govori kako od Poslanika, a.s., drugi poslanici crpe znanje. Ovo aludira na Muhammedovu, a.s., preegzistenciju, odnosno na Poslanika, a.s., kao preegzistentnog Ahmeda koji je, prema jednom hadisi kudsiju, bio poslanik dok je Adem bio između vode i ilovače. Al-Busiri u jednom od svojih bejtova eksplicitno naglašava kako ne želi rizikovati odlazeći u metafizičke i mističke sfere da ne bi zašao u područje pretjeranog uzdizanja Poslanika, a.s., i tako se poistovijetio sa kršćanima koji su uzdigli svog poslanika na stepen Boga:

*Ostavi kršćane i to kako poslanika uzdižu svoga,
Potom primjerenu pohvalu izreci u slavu Poslanika tvoga.*¹⁴

12 Frithjof Schuon, *Dimenzije islama*, El-Kalem, Sarajevo, 1996, preveo s engleskog dr. Rešid Hafizović, str. 130-131.

13 Prijevodi ajeta su od prof. dr. Esada Durakovića. *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004.

14 QBB, 43. bejt.

Ovo, naravno, uopće ne znači da je al-Busirijevo razumijevanje Poslanika, a.s., površno i lišeno suptilnosti. Naprotiv, al-Busiri je vrlo precizan, ali u isto vrijeme i vrlo suptilan u opisima Poslanika, a.s. Njemu su veoma važne duhovne, moralne i neke druge ljudske osobine Poslanika, a.s., poput hrabrosti, fizičke snage, mudrosti itd., o kojima on vrlo vješto i osjećajno govori u svojim stihovima. Naposljetku, navedeni stih vrlo jasno kazuje kakvu pohvalu al-Busiri izriče Poslaniku, a.s.: *primjerenu pohvalu izreci u slavu Poslanika tvoga*. I doista, al-Busiri će uvijek ostati na razini umjerenog uzdizanja Poslanikove, a.s., ličnosti, uvijek snažno naglašavajući svoje osjećaje, svaki put kada govori o Poslaniku a.s., ostajući tako u sigurnoj zoni, bez imalo straha od pada u provaliju mnogoboštva. Evo nekoliko stihova koji potvrđuju navedeno:

*On nas nije iskušavao nečim što um naš ne razumije,
U njega nemamo sumnje jer on za nas brinuo je.*

*Ljudi ne mogu spoznati veličinu njegovu jer ne vidi se,
Ni izbliza ni izdaleka osim koliko uskim umom može spoznati se.*

*On se poput Sunca očima iz daljine javlja,
Čini se malo, a u oku jak bljesak ostavlja.¹⁵*

Pogledajmo ponovo ranije navedene stihove, ali sada u kombinaciji sa Uššakijevim stihovima:

*Gospodin je, tu mu nema ravnoga,
Najhrabriji on je, u vojevanju nema sličnoga,
Njegova mudžiza je i govor pijeska sitnoga.
**On je naš Poslanik, naređuje, zabranjuje i niko drugi ne postoji,
Ko je u riječima naredbe i zabrane od njega istinitiji.***

*Slavom svojom njegova zajednica sve ostale nadvisila je,
Pobjedu izvojeva od drugova njegovih dvije generacije,
Njegova vještina u jasnom i iscrpnom objašnjavanju je.
**On je Miljenik čijem zagovoru kod Alaha se nadamo,
Za sve strahote Sudnjeg dana da uspješno ih prevladamo.**
Zagovor njegov zaslužuju oni što se čvrsto za njeg' drže,*

15 QBB, 47-49. bejta.

*Dok je zabluda sasvim jasna kod onih što od njega bježe,
Zaista je upućen onaj koji po njemu do spoznaje stiže.
**On poziva Allahu, pa oni koji njega prihvatiše,
Prihvatiše uže koje puknut' neće nikad više.***

*Sunce razboritosti što sa obzorja izbija on je,
Ne vidi ga samo onaj koji u gluposti ogrezo' je,
U zjenici ljudskog oka zraka svjetla njegova je.
**Iznad svih poslanika svojim izgledom i čudi on je uzoriti,
Nijedan nije kao on, toliki znalac plemeniti.***

*Od njihova znanja on ni bogde nije uzeo,
Biser iz mora vadi samo onaj koji u more je zaronio,
Iz njegovog znanja jasno je ko je u njeg' posumnjao.
**Svi oni od Allahovog Poslanika uzimaju,
Kao iz oceana il' kao da se kišom natapaju.***

*Svim snagama oni su se trudili da mudrost očituju,
Uzeli su je od njegovog svjetla shodno svom zalaganju,
Tražili su od njega da im pomogne u prepirci i raspravljanju.
**Oni pred njim stoje svaki prema svojoj granici,
Kao tačke znanja ili kao slova mudrosti.***

*Jer, on je Zbilja svih zbilja i veličanstava,
Od njegove pomoći i milodara čovjek uputu dobiva,
On je voditelj Upute a poslanici su družba njegova.
**On je onaj čiju nutritinu i vanjštinu Stvoritelj je upotpunio,
Da bi ga potom Sebi za miljenika odabrao.**¹⁶*

Uššaki slijedi al-Busirijevu matricu prikazivanja Poslanika, a.s., odnosno Poslanika, a.s., predstavlja u duhu navedenih triju vrlina (*istina, ljepota i moć – smirenost, darežljivost i snaga*). Razlika je u tome što Uššaki dodatno, i to vrlo vješto, nijansira ovo predstavljanje dodajući mu i naglašavajući mistički

---

16 TQB, 35-41. strofe.

i metafizički obzor. Iz navedenih stihova je vidljivo da Uššaki postepeno uvodi mistički i metafizički obzor Poslanika, a.s. Gdje god može, a to zaista maestralno radi, Uššaki pokazuje svoje mističko i metafizičko razumijevanje Poslanikovog, a.s., fenomena. Budući da se do Uššakijevog vremena, tačnije do 18. stoljeća, pojavilo i razvilo mnogo filozofskih i sufijskih ideja, sasvim je razumljivo da Uššaki odjeke tih ideja prenosi u svoju poemu, ali i da su te ideje utjecale na formiranje njegovog razumijevanja Poslanika, a.s.

Stihovi sa izrazito mističkim i metafizičkim tonusom u *Tahmisu* naročito su prisutni u odjeljku koji govori o Poslanikovom, a.s., noćnom putovanju i uzdignuću u više nebeske sfere (*Isrāa' i Mi'rāġ*). Možemo zaključiti da se u Uššakijevom *Tahmisu*, kada je u pitanju Poslanikov, a.s., fenomen, razaznaje utjecaj Ibn 'Arabijeovog filozofsko-teološkog učenja o Logosu. Ibn 'Arabijevo mističko učenje o Logosu predstavlja sržnu dimenziju njegova ukupnog opusa po kojem se najizravnije prepoznaje sva raskoš unutarnje fizionomije njegove misli. Ovo učenje je zapravo strogo usredotočeno na, kako to i sam Ibn 'Arabi oslovljava, *Muhammedov Logos* ili *muhammadanski Logos*, za kojeg ovaj filozof i mistik smatra da predstavlja *univerzalni Teatar* unutar kojega se očituju i ozbiljuju sve dimenzije božanskoga Duha. Na taj način se *muhammadanski Logos* objavljuje kao *Punina svih riječi* (*Ġawāmi' al-Kalim*) i kao *Univerzalna Primateljka* (*al-Qābil al-Kullī*) u kojoj su smirena sva temeljna metafizička, metapovijesno-povijesna i metakozmičko-kozmička načela Bitka.¹⁷ *Muhammadanski Logos* se pod svojim metafizičkim obzirom kod Ibn 'Arabija pojavljuje pod dva pojma - pod pojmom *Zbilje zbiljā* (*Ḥaqīqa al-ḥaqā'iq*) i pod pojmom *umskog Načela kozmosa* (*al-'Aql al-'Awwal*).¹⁸ Zanimljivo je da Uššaki u navedenim stihovima, tačnije u posljednjoj strofi niza koji navodimo, spominje upravo prvi pojam kojim Ibn 'Arabi karakterizira *muhammadanski Logos* – *Ḥaqīqa al-ḥaqā'iq*, odnosno *Zbilju zbiljā*. Uššaki vrlo vješto s al-Busirijeve predstave skreće u metafizičko spominjući Poslanikovu, a.s., svjetlost, vizualiziranu kao sliku sunca, i tako se blago udaljava od al-Busirijeve vizije. Ubrzo nakon toga, Uššaki u jednom od svojih stihova spominje uranjanje u more i vađenje bisera: *Biser iz mora vadi samo onaj koji u more je zaronio*. Ova pjesnička slika treba metaforički predstaviti Poslanikovo, a.s., uranjanje u Božansku prisutnost odakle Poslanik, a.s., prenosi svoja znanja. Ovo će Uššaki još jače naglasiti na drugom mjestu u svojoj poemi, u stihu:

*U more Allahovog Bića duboko si zaronio,
Od Njegovih svojstava, u najljepša si se ugledao,*

17 Vidi: Rešid Hafizović, *Ibn 'Arabijevo filozofsko-teološko učenje o Logosu*, Bemust, Zenica, 1995, str. 105.

18 Ibid., str.106.

*Ne doseže spoznaja do svih čuda koje si naslijedio.
Vel'ki li su i časni stepeni koji su ti dati,
Tako da je nemoguće dostići te blagodati.*¹⁹

Naposljetku slijedi stih u kojem Uššaki navodi maločas spomenuti Ibn 'Arabijev pojam *Zbilja zbiljā*:

*Jer, on je Zbilja zbiljā i veličanstava,
Od njegove pomoći i milodara čovjek uputu dobiva,
On je voditelj Upute a poslanici su družba njegova.
On je onaj čiju nutrinu i vanjštinu Stvoritelj je upotpunio,
Da bi ga potom Sebi za miljenika odabrao.*²⁰

Prema Ibn 'Arabiju, *muhammadanski Logos* kao metafizičko načelo apsolutne Zbilje i kao *Zbilja zbilja* naznačava prvi korak kojim Apsolut izlazi iz Svoje apsolutnosti u procesu Svog silaženja u našu spoznaju.²¹ Uššaki će u svojoj poemi ovu ideju razvijati, veoma često govoreći o Poslanikovoj, a.s., preegzistentnoj svjetlosti, maestralno nijansirajući ovaj motiv. Inače, i u Ibn 'Arabijevom učenju o *muhammadanskom Logosu*, veoma značajan pojam koji se često javlja je upravo pojam *muhammadanskog Svjetla*.²² Evo kako Ibn 'Arabi definira ovaj fenomen: „Bog je stvorio Muhammadovu Svjetlost od Svoje Svjetlosti. Ta Svjetlost je boravila pred Bogom stotinu hiljada godina. Bog je prema njoj upućivao Svoj pogled sedamdeset hiljada puta u toku dana i noći, pridodajući joj, pri svakom pogledu, novu svjetlost. Potom je od nje stvorio stvorenja.“²³

Ovdje ćemo navesti nekoliko strofa u kojima se da uočiti kako Uššaki nijansira ovaj motiv:

*On je Sunce Zbilje Božije, jesi'l svjestan njegove suptilnosti,
Ako imaš imalo bistrine, njegovim češ putem se zaputiti,
Mnogo ljudi spava, zato pazi, k njegovoj bašči moraš se uputiti.
A kako da njegovu suštinu na ovom svijetu postigne,
Narod koji spava i u snu želi da je dostigne.*

---

19 TQB, 111. strofa.

20 TQB, 41. strofa.

21 Rešid Hafizović, *Ibn 'Arabijevo filozofsko-teološko učenje o Logosu...*, str. 108.

22 Ibid., str. 110.

23 Ibid., str. 111.

Ili:

*On je Sunce Upute, velikane svjetlom napaja svojim,
Poslanici ljudima spas donesoše upravo sa svjetlom ovim,
Čim se Sunce ukaza, potra tmine svjetlom svojim.
**S kojim god znakom poslanici dođoše,
Sve i jedan znak od njegova svjetla posudiše.***

*Svjetlo Istine, stalni putnik njen, neminovno on je,
Ko god za njom traga, od njega preuzima je,
Uzima od njega istinu što zviijeda blistava je.
**Jer, on je Sunce blagosti a poslanici drugi zvijezde su,
Koje noću ljudima pokazuju koliko lijepe i svjetle su.***

*Obzorja ovakvu svjetlost ni od Sunca ni od Mjeseca nisu vidjela,
U jeziku od njegove svjetlosti nijedna tmina nije ostala,
Ako nam zađe ova Svjetlost, nestaće i večernjeg rumenila.
**Divan li je njegov lik što ga prati ćud prekrasna,
Sav je od dobrote satkan, čista radost lica jasna.**²⁴*

3. Mozaik motiva u Uššakijevom Tahmisu

Motiv ljubavi je vjerovatno najvažniji motiv u Uššakijevom *Tahmisu* i proteže se kroz čitavu poemu, a naročito je izražen u njenom lirskom prologu, odnosno prvom odjeljku *Tahmisa*. Ovaj motiv je centralni motiv poeme. Možemo reći da ovaj motiv svojim gravitacionim poljem obuhvata sve ostale motive i da su svi ostali motivi na različite načine u službi ovog motiva. Nadalje, ovaj motiv je važan i stoga što je kroz njega moguće razumijeti karakter ljubavi koju ova dva pjesnika izražavaju prema Poslaniku, a.s., u svojim poemama, ali i uvidjeti do koje mjere i u kom pravcu se razvija koncept hvaljene osobe u *Tahmisu*.

Naime, poema počinje prema staroarabljskom modelu, lirskim prologom u kojem pjesnik žali za draganom koja je otišla i on roni suze sjećajući se drugovanja s njom. Da kojim slučajem ne znamo karakter i tematiku poeme, lirski prolog bi nas zbunio, jer se nimalo ne razlikuje od uvoda profanih ljubavnih poema. Evo kako počinje *Tahmis*:

---

24 TQB, 49-55. strofe.

*Dok si od bola i patnje zbog ljubavi plakao,
I voljenoj, plemenitoj, pohvale u stihu skladao,
Biserni kamen tuge sam si za se odabrao.
Jesi li ti zbog voljene iz mjesta Selema,
S krvlju pomiješao suze koje potekle su tvojim očima.*

*Ili je vjetar zapuhao od davnih davnina,
U grudi ti se sigurno patnja nastanila,
I tvome srcu snažnom strašću se narugala.
Ili je vjetar puhnuo od mjesta gdje je Kazima,
Il' munja bljesnula tamo od Idama.²⁵*

Ovi stihovi podsjećaju na staru arabljansku kasidu. Spominje se voljena, mjesta na kojima je živjela, motiv vjetra, koji je veoma prisutan u staroj arabljanskoj kasidi, te bljesak munje. Zanimljivo je i to da pjesnik u lirskom prologu uopće ne spominje Poslanika, a.s., niti nekim prepoznatljivim detaljem na njega aludira. Ljubavni uvod potpuno odgovara staroarabljanskim ljubavnim lirskim uvodima. Jedino mjesta poput Kazime i Idama, koji su u blizini Mekke, odnosno Medine, aludiraju konkretnije na Poslanika, a.s. Ovaj pjesnikov postupak je vrlo dovitljiv. Naime, da je pjesnik odmah eksplicite spomenuo kome posvećuje pjesmu, slike pjesnika koji žali za svojom draganom ne bi bile u istoj mjeri efektne kao sada. Također bi onemogućio recipijenta da u svom umu po svom nahodenju vizualizira teško stanje kroz koje pjesnik prolazi i odmah na početku utrnuo bi u njemu osjećaj iščekivanja šta će se dalje desiti.

Funkcija maločas spomenutih poetskih toponima može biti i dodatno isticanje takozvane *poetike nostalgije* koja prožima lirski prolog. Tako se spominjanjem poznatih mjesta, u našem slučaju onih koja aludiraju na Poslanika, a.s., u potpunosti privlači pažnja onih koji slušaju poemu. Na ovaj se način potvrđuje Ibn Qutaybin (umro 889. godine) stav da pjesnik *nesibom* želi ovladati srcem i osjećajima auditorija kako bi ga sigurno doveo do željene poente.²⁶ Meissami također odlično primjećuje kako lirski prolog, osim upečatljivog otvaranja kaside, veoma uspješno i mudro anticipira krajnju pohvalu – *madīh*.²⁷

---

25 TQB, 1. i 2. strofa.

26 Julie Scott Meissami, "Places in the Past: The Poetics/Politics of Nostalgia", *Edebiyat*, Vol. 8., godina 1998., str. 63-106.

27 Julie Scott Meissami, Julie Scott Meisami, *Structure and Meaning in Medieval Arabic and Persian Poetry – Oriental Pearls*, Routledge Cruzon, London, 2003, str. 144.

Ovdje je staroarabljanski model lirskog prologa vrlo vješto transformiran u mističko-religijske svrhe. I jedan i drugi pjesnik dovitljivo su se snašli i, poštujući tradicionalne norme, uspjeli iskazati ljubav prema Poslaniku, a.s., ali i predstaviti svoj *sejr-i suluk*, odnosno mističko putovanje. Ovaj uvod je inicijalna tačka od koje se počinje razvijati i transformirati i koncept hvaljene osobe u *Tahmisu*. Pjesnici već na početku kazuju da se radi o istinskoj ljubavi koja obuzima čitavo pjesnikovo biće. Ovdje se uočava razlika između profane i mističko-religijske pjesme pohvalnice. Naime, pjesnik profanog panegirika, kada hvali vladara, vrlo rijetko ili nikako ne osjeća ljubav prema njemu. On je vođen željom da ga vladar obilato nagradi za pohvale kojima ga obasipa. Stoga je odnos pjesnika i vladara čisto materijalistički odnosno, ekonomsko-promotivne prirode; vladar želi promociju a pjesnik svoju nagradu. U *Tahmisu*, ali i u ostalim mističko-religijskim pohvalnicama, Poslanik, a.s., jeste hvaljeni, ali nikako u onom smislu u kojem se hvale vladari u profanim panegiricima. Ovo znači da su motivi ljubavi i pohvale međusobno snažno povezani i jedan drugog uvjetuju, jer hvali se onaj koji se voli. Ovi motivi se naprosto pretapaju jedan u drugoga tako da kada govorimo o motivu ljubavi, neminovno podrazumijevamo pohvalu i obrnuto. Ovome treba dodati i motiv pokajanja pjesnika koji se također uklapa u motive ljubavi i pohvale i sa njima zajedno čini „savršeni krug“.

Naime, pjesnikovo pokajanje i ukor duše potječe iz svijesti o učinjenom grijehu koji je personificiran u izdaji Poslanika, a.s., od strane pjesnika. Otvarajući svoju poemu nostalgичnim i čežnjivim sjećanjem na dragu koja personificira Poslanika, a.s., pjesnik, ustvari, otvara vrata pokajanja koje predstavlja jedan od prvih stadija na duhovnom putu ka pročišćenju i Božijoj ljubavi. Slike pjesnika koji plače, gledajući u daljini mjesta gdje je draga nekad bila, što u njemu budi neizrecivu i neizdrživu bol, vrlo efektno govore o vremenu koje je nekada bilo i događajima koji su prohujali. U sivilu tuge pjesnik sa sjetom dolazi do spoznaje da je u prošlosti trebao drugačije postupati i zbog toga se sada silno kaje. Evo još nekoliko stihova koji predstavljaju pjesnikovo stanje:

*Srce je ognjište, oko ni trenu ne spava,
 Vatru suzom želiš gasit a ona se rasplamsava,
 Kriješ ljubav snažno a ona ljudima se otkriva.
**Kako ljubav nijekat možeš kad protiv tebe svjedoči,
 Tvoje bolesno srce i tvoje uplakane oči.***

*Lice ti je požutjelo bolove kušajući,
Odjednom tajna se otkri ko' tuga se pokazujući,
Pa kako tajna ljubavi da postoji, u tebi se skrivajući.
**Ljubav ti je dvije crte ispod očiju urezala i izbljedinila ti je lice,
Tako da sličiš tulipanu il' si blijed poput žute ružice.***

*Ne mogu skriti bol što u grudima mi gori,
Bljesnula je među svijetom, pa me blijesak svog sagori,
Koliko tuge sakrih, a od ljubavi sav izgori'.
**Da, prošla je voljena i san mi je otjerala,
A ljubav je uvijek bol i slast u sebi miješala.**²⁸*

Ljubav o kojoj pjesnik pjeva u uvodu jeste ljubav prema Poslaniku, a.s., koja se u pjesniku stalno povećava i pojačava unutrašnja previranja, borbu pjesnika sa samim sobom. Situacija doista podsjeća na zaljubljenog koji je pogriješio prema voljenoj osobi pa se sada snažno kaje, i tek nakon gubitka uviđa koliko je pogriješio i kakvu je vrijednost pored sebe imao.

U Uššakijevom *Tahmisu* Poslanik, a.s., je iskreno voljeni, koji se voli čistom, nematerijalnom, nepatvorenom i ovosvjetskim žudnjama nenatrunjenom ljubavlju. Zbog svega ovoga možemo konstatirati da se koncept hvaljene osobe postepeno transformira u koncept voljene osobe odnosno voljenog Poslanika, a.s. U svojim stihovima pjesnici pokazuju kako se postepeno razvija njihova ljubav prema Poslaniku, a.s. Inicijalni osjećaj koji pokreće pjesnički duh da izriče pohvalu Poslaniku, a.s., kao što smo u prethodnim stihovima vidjeli, je osjećaj kajanja kojeg neminovno prati i tuga. Pjesnici, naime, osjećaju da su izdali Poslanika, a.s., svojim grijehom i posvećivanjem materijalnim i ovosvjetskim blagodatima, pa se odlučuju krenuti putem pokajanja i obratiti se Poslaniku, a.s. U njima se razvija neizmerna tuga, jer osjećaju da su izdali voljenu osobu a samim tim osjećaju i da su zbog toga daleko od nje:

*Nisam noći provodio čineć' dobro djelo,
Spavao sam svake noći ne mareć' odveć' smjelo,
Za to što godine prolaze i što lažuć' kratim osijedjelo.
**Učinih nasilje onom što je svojim svjetlom tmine otjerao,
Što se Gospodaru svome klanjao i kada povrijeđen je bio.**²⁹*

---

28 TQB, 6-8. strofe.

29 TQB, 29. strofa.

Motiv tuge je stoga jedan od važnijih motiva koji dopunjuje motiv ljubavi u *Tahmisu*. U *Tahmisu* je tuga predstavljena kao prirodno stanje pjesnika koje se sve do kraja poeme ne mijenja. Pjesnik se kroz čitavu poemu žali Poslaniku, a.s., na svoje teško duhovno stanje.

U *Tahmisu* ljubav prema Poslaniku, a.s., je predstavljena kao sila koja obuzima čitavo pjesnikovo biće. Vidjeli smo da je Poslanik, a.s., voljeni te da se pjesnici ne stide priznati svoju ljubav. Poslanika, a.s., nazivaju voljenim, odnosno voljenom, baš kao i sufijski pjesnici koji isti naziv koriste za Boga. Ljubav prema Poslaniku, a.s., u islamu predstavlja jednu od najsnažnijih pokretačkih snaga. Ona je preduvjet ili predvorje Božanske ljubavi, a utemeljena je u *Kur'anu* i u poslaničkoj predaji. *Reci*: „*Mene slijedite ako Allaha volite vi, pa će Allah vas voljeti i grijehе vam oprostiti, jer Allah prašta i On je Samilosni.*“³⁰ Ili: *Vjerovjesnik je vjernicima preči nego što su oni sami sebi...*³¹

Ova ljubav se ponajprije ogleda u Poslaniku, a.s., kao znaku sveopće milosti poslanoj svim svjetovima. Ko voli Boga taj voli i Poslanika, a.s., a ko voli Poslanika, a.s., kao uzroka svekolikog Božijeg stvaranja, taj mora voljeti cijeli svijet i sve ono što je Bog stvorio. Nadalje, kako to Schuon lijepo primjećuje, ljubav prema Poslaniku tvori temeljni element islamske duhovnosti. Ona se pojavljuje iz činjenice da muslimani motre u Poslaniku prvolik i uzor vrline, koje tvore teomorfnu narav čovjekovu te ljepotu i ravnotežu svemira, i koje su tako mnogovrsni ključevi ili putevi koji vode ka oslobađajućem Jedinstvu – to je razlog zašto muslimani vole svoga Poslanika i zašto se ugledaju na njega čak i u vrlo sitnim pojedinostima svakodnevnog života.³²

Ipak, ova ljubav nije ista kao ljubav koju vjernici i pjesnici osjećaju prema Bogu. Ona ne smije biti pojmljena u smislu personalističke *bhakti*, koja bi predstavljala obogotvorenje Poslanika. Iako pjesnika u potpunosti obuzima i snažno se ispoljava, ova ljubav nije ljubav koja opija poput Božanske ljubavi. Pjesnici su potpuno svjesni svoje situacije i ne zapadaju u ekstatična stanja opijenosti izazvana snažnim osjećajima zaljubljenosti u Poslanika, a.s., ili očaranosti njegovom ljepotom. Zbog toga se oni mogu nazvati *svjesnim misticima*. Oni se razlikuju od *opijenih mistika* koji na putu svojih mističkih iskustava, u pohodu ka Božanskoj ljubavi, dosežu stepene potpune izgubljenosti i ekstaze. U sufijskoj poeziji, naprimjer, *motiv opijenosti* je veoma raširen a vino simbolizira božansku ljubav kojom se opija pjesnik zaljubljenik u Boga. Upravo ova opijenost čini da pjesnik zaljubljenik u Boga stvari vidi *istinski*, odnosno da razabere pravo lice stvarnosti. Tek u ovakvom stanju

30 Kur'an: 3:31. Prijevodi ajeta su od prof. dr. Esada Durakovića. *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo s arapskog jezika Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004.

31 Kur'an: 33:6.

32 Frithjof Schuon, *Dimenzije islama...*, str. 135.

koje osigurava opijenost Božanskim vinom ovaj pjesnik vidi *Zbilju* – haki-kat. Nasuprot ovome, u našoj poemi, kao i u pohvalnicama Poslaniku, a.s., općenito, možemo govoriti o *motivju svjesnosti* koji predstavlja stalno bdijenje pjesnika-pokajnika nad vlastitom dušom i vlastitim grijehom. Svjesnost je praktično uvjet da bi pjesnikovo kajanje bilo ispravno i prihvaćeno, jer kajati se može samo čovjek potpuno svjestan grijeha. U Uššakijevom *Tahmisu* niti jednom nije spomenuto vino (!), dok se spoznaja, kajanje, svjesnost, trezvenost i budnost očituju skoro u svakom stihu:

*Duša me je obmanjivala sve do same starosti,
Ništa dobro ne uradih, bijah ogrezo' u lijenosti,
Zato kajem se Allahu za sve sramne sklonosti.
Tražim oprosta od Allaha za riječi što djela ih ne prate,
Šta mi bi, kao da nerotkinji pripisah dijete.*

*Riječi poslušah al' pouku ne primih,
Ljudima govorih al' sam ništa ne uradih,
Zlo ne zabranjivah i zbog tog' brzo zažalih.
Naređivah ti dobro a svoje naredbe ne slušah ni ja sam,
Tražih da budeš ispravan a sam ispravan nisam.³³*

Pjesnik je toliko svjestan svoga teškog stanja da ga želi učiniti jasnim i obznaniti ga svima. Naročito mu je bitno da Poslanik, a.s., kojem se u odsutnosti obraća, prihvati njegovo jadanje i posreduje kod Boga za njega.

Zajednička crta i jednim i drugim pjesnicima može biti potiranje vlastitoga ega. Međutim, dok se kod opijenih mistika ego nastoji što je moguće više potirati na putu ljubavi i stjecanja znanja o Bogu, kod svjesnih mistika ego se sve više i više unižava zbog svijesti o veličini grijeha koje je duša počinila. Čini nam se da se u ovom slučaju radi o onome što jedan veliki islamski mistik, 'Ayn al-Qudāt al-Hamadānī, naziva „trganjem iz svog sopstva snagom tuge i strepnje“.³⁴ Naime, ne radi se o potpunom tjelesnom i egzistencijalnom razosobljenju kao kod nekih opijenih mistika, kakav je bio Halladž (Manšūr al-Ḥallāğ), već prije o činu najvišeg duhovnog ozbiljenja koje neodoljivom snagom transfigurativne ljubavi teži da poništi niži oblik duše (*nafs 'ammāra*

33 TQB, 26. i 27. strofa.

34 Vidi: Rešid Hafizović, 'Ayn Al-Qudat Hamadani i njegova mistička iskušnja, pogovor u djelu: Einolqozat Hamadani, *Priprave - Tamhīdāt*, Kulturni centar Islamske Republike Iran i Al-Hoda, Sarajevo, s.a., s perzijskog jezika preveo Namir Karahalilović, str. 268.

bi-s-sū') koji predstavlja stvarnu prepreku kod doseganja istinske duhovne svijesti.³⁵ Tako i naši pjesnici snažno potiru svoj ego i kore svoju dušu zbog propusta koje su činili. U svemu tome ljubav prema Poslaniku, a.s., im pojačava kajanje i tugu. Radi se o stalnom i intenzivnom glačanju ogledala vlaste duše u kojoj treba potom da se ogleda *muhammadanska duša*.

Sada dolazimo i do *motiva Poslanikove, a.s., svjetlosti* koji je čest u Uššakijevom *Tahmisu* a koji također naglašava i motiv ljubavi. U Uššakijevom *Tahmisu* motiv Poslanikove, a.s., svjetlosti je u potpunom skladu sa sufij-skim naukom o *muhammadanskoj Svjetlosti* koji je među prvima spomenuo Halladž a razradio Ibn 'Arabi. Evo nekoliko strofa u kojima se vrlo lijepo razrađuje motiv svjetlosti:

*On je sunce Upute, velikane svjetlom napaja svojim,
Poslanici ljudima spas donesoše upravo sa svjetlom ovim,
Čim se sunce ukaza, potra tmine svjetlom svojim.
**S kojim god znakom poslanici dođoše,
Sve i jedan znak od njegova svjetla posudiše.***

*Svjetlo Istine, stalni putnik njen, neminovno on je,
Ko god za njom traga, od njega preuzima je,
Uzima od njega istinu što zvijeda blistava je.
**Jer, on je sunce blagosti a poslanici drugi zvijezde su,
Koje noću ljudima pokazuju koliko lijepe i svjetle su.***

*Obzorja ovakvu svjetlost ni od sunca ni od mjeseca nisu vidjela,
U jeziku od njegove svjetlosti nijedna tmina nije ostala,
Ako nam zađe ova Svjetlost, nestaće i večernjeg rumenila.
**Divan li je njegov lik što ga prati čud prekrasna,
Sav je od dobrote satkan, čista radost lica jasna.**³⁶*

U sufizmu je Poslanik, a.s., veoma često vizualiziran kao slika sunca, u odnosu na čiju svjetlost su sva druga stvorenja puke sjenke. Iz prethodnih stihova se da razumijeti da se radi o primordijalnoj svjetlosti Poslanika, a.s. Na samom početku Poslanik je prikazan kao sunce koje napaja svojom svjetlošću sve oko sebe. Međutim, vrlo brzo Uššaki otkriva da je sunce samo puka

35 Ibid., str. 268.

36 TQB, 52-54. strofe.

metafora koja nije sposobna da iskaže suštinu Poslanikove svjetlosti i Poslanika, a.s., naziva *Svjetlom Istine*. Ovim Uššaki aludira na to da Poslanikova, a.s., svjetlost potiče direktno od Božanske Svjetlosti. Sunce jeste najočitija manifestacija svjetlosti koju percipira čovjekovo oko, ali i ono kao i drugi kozmički znaci spada u one koji zalaze (*'āfilīn*), odnosno prolaze. U konačnici, Uššaki svoju ideju maestralno dovršava, predstavljajući Poslanika, a.s., kao *Svjetiljku Božije Jedinosti*, ili kako to u stihovima stoji:

*Svjetiljka Njegove Jedinosti svjetlo Upute odašilje,
Svojim svjetlom sve fitilje širka on nadmašuje,
A vijest njegova prsa razboritih raskriljuje.
**Vijest da Poslanik stiže srca dušmana je uplašila,
Poput rike lava, kao ovce ih je preplašila.**³⁷*

Ovim činom se usavršava motiv Poslanikove, a.s., svjetlosti. Naime, Uššaki Poslanika, a.s., naziva *Svjetiljkom Njegove Jedinosti (mišbāḥ Waḥdatih)* čime dolazi do krajnjih granica razvijanja ovog motiva. Ovim se želi reći da je Poslanik, a.s., najdalje zakoračio u područje Božanskog. Odabirom specifične leksike (npr. lekseme *mišbāḥ* - svjetiljka), Uššaki ovaj motiv veže i za poznati kur'anski ajet o svjetlosti (*Allah je svjetlost nebesa i Zemlje...*³⁸). Osim usavršavanja motiva svjetlosti, Uššaki ponovo maestralno veže svoj tekst za Kur'an i tako ga dodatno značenjski obremenjuje i daje mu dodatnu važnost.

Motiv svjetlosti je vrlo važan za poemu koju analiziramo i na više načina se savršeno uklapa u već spomenuti krug glavnih motiva (ljubavi, pohvale i pokajanja). Osim svjetonazora pjesnika i njegovog sufijskog poimanja Poslanikovog, a.s., fenomena, zbog kojeg pjesnik i govori o Poslaniku, a.s., na ovaj način, motiv Poslanikove svjetlosti je bitan pjesniku i kao zamjena za opise Poslanikove, a.s., fizičke ljepote. Naime, pjesnici profane lirike, naprimjer, kada pjevaju o voljenoj, skoro nikada ne mogu izbjeći opise njene zanosne i očaravajuće fizičke ljepote. Pjesnici naprosto žele pjevati o tome, jer je uzrok njihove zadivljenosti draganom i njen fizički izgled. U pjesmama pohvalnicama Poslaniku, a.s., rijetki su opisi njegove fizičke ljepote. Prema islamskom svjetonazoru, nije prikladno da muškarac ukazuje na ljepotu drugog muškarca pa tako ni na ljepotu Poslanika, a.s. Ipak, motiv svjetlosti je savršeno poslužio pjesniku da iskaže silinu svoje ljubavi prema Poslaniku, a.s., ne koristeći se opisima njegove fizičke ljepote. Tako pjesnik u isto vrijeme može ukazati na ljepotu Poslanika, a.s., ali i na njegov visok duhovni i metafizički stepen. Iako se radi o transcendentnoj i primordijalnoj svjetlosti Poslanika, a.s., koja se ne

37 TQB, 114. strofa.

38 Kur'an: 24:35.

vidi okom, pjesnici ovim postupkom uspijevaju aludirati i na Poslanikovu, a.s., fizičku ljepotu jer svjetlost je uvijek podrazumijevala nešto lijepo, čisto i nevino.

Krug glavnih motiva maestralno zatvara *motiv zagovora* – Poslanikovog, a.s., šafā'ata. Prema islamskom svjetonazoru, utemeljenom na Poslanikovim predajama, na Sudnjem danu Muhammed, a.s., će imati pravo da pred Bogom zagovara za svoje sljedbenike. Zbog ovoga vjernici nastoje da što je moguće dosljednije slijede Poslanika, a.s., nadajući se da će tako u konačnici zaslužiti njegov zagovor. I u našoj poemi oba pjesnika slave Poslanika, a.s., i iskazuju mu neizmjernu ljubav, iskreno se nadajući da će Poslanik, a.s., na Sudnjem danu za njih svjedočiti pred Bogom.

*Slavom svojom njegova zajednica sve ostale nadvisila je,
Pobjedu izvojeva od drugova njegovih dvije generacije,
Njegova vještina u jasnom i iscrpnom objašnjavanju je.
**On je Miljenik čijem zagovoru kod Alaha se nadamo,
Za sve strahote Sudnjega dana da uspješno ih prevladamo.***

*Zagovor njegov zaslužuju oni što se čvrsto za njeg' drže,
Dok je zabluda sasvim jasna kod onih što od njega bježe,
Zaista je upućen onaj koji po njemu do spoznaje stiže.
**On poziva Allahu, pa oni koji njega prihvatiše,
Prihvatiše uže koje puknut' neće nikad više.**³⁹*

Nastojanje pjesnika da zasluži Poslanikov, a.s., šafā'at nije vidljivo samo iz stihova u kojima se šafā'at konkretno spominje. Možemo reći da je nada u Poslanikov, a.s., oprost i zagovor na Sudnjem danu duboko utkana u svaki stih poeme, jer kada god pjesnik iskaže ljubav Poslaniku, a.s., ili istakne neku njegovu vrlinu i veličinu, on se svim srcem želi približiti Poslaniku, a.s., i kod njega zaslužiti zagovor. Ipak, ovaj motiv je najbolje izražen u dva posljednja poglavlja *Tahmisa*. Evo nekoliko primjera:

*Dovoljna mi je utjeha, Salahi tada reče,
Ruka njegova da me zastupa i štiti od nesreće,
Moje pročišćenje dolazi od darežljivosti njegove koja obilato teče.
**Ja imam njegovu zaštitu jer Muhammed je ime moje,
Od svih ljudi on najprije ispinjava obećanje svoje.***

39 TQB, 36. i 37. strofa.

*Njegova potpora protiv svake nesreće najbolja mi pomoć je,
Kad me zlo spopadne njegovim vratima ja se upućujem,
Neizmijerna blagost njegova moju dušu razgaljuje.
**Ako me na Danu Suda on za ruku ne uzme iz dobrote svoje,
Onda reci: Jadan li sam ja, jadne li ste noge moje.***

*Ruke su mu more darežljivosti, zglobovi to dobro znaju,
Svakog vodom on napaja, ljudi žedni ne ostaju,
Ostavlja li on nesretne u vatri da se pate i nestaju.
**Daleko od toga da on molitelju svoj šefaat uskrati,
Ili da se molitelj od njega tužan i bez zastupništva vrati.***

*U svim nesrećama molio sam samo njegov glas da čujem,
Pa sam u tmimi osjećaja svojih htio on svjetiljka da mi bude,
Dok sam stihove mu skladao, njegov miris ja sam udisao.
**Otkako se obavezah da mu hvalu pjesmom skladam,
Uvidjeh da nema prečeg da me spasi, kome da se nadam.**⁴⁰*

Na kraju treba zaključiti da je koncept hvaljene osobe u Uššakijevom *Tahmisu* transformiran u koncept voljene osobe odnosno *koncept maḥbūba* a to je Poslanik, a.s., s tim što ova ljubav nikada ne doseže stepene *‘ašqa*, odnosno opijenosti ljubavlju ili ljubavi prema Bogu. Tako ovaj koncept, ustvari, stoji u sredini između *koncepta mamdūha*, odnosno pohvaljenog vladara, i *koncepta ma ‘šūqa*, odnosno Voljenog Gospodara. Ovo je sasvim u skladu i s temeljnom kur’anskom vizijom monoteizma u čijoj srži je diferenciranost Boga od svega stvorenog, ali i s islamskim pogledom na Poslanika, a.s. Koliko god pjesnici vjernici voljeli i uzdizali Poslanika, a.s., oni nikada nisu njemu pripisali božanske osobine ili ga smatrali božanskom osobom. Kur’an je za svagda decidno utvrdio i ustanovio da je samo jedan Bog, Allah, a da je Muhammed, a.s. Njegov Poslanik i čovjek kao i ostali ljudi: *Reci: „Ja sam samo čovjek kao i vi; meni se objavljuje da je vaš Bog jedini, uistinu – zato se pred Njim uspravite i od Njega oprost tražite, jer teško onima koji Mu druga pripisuju.*“⁴¹

---

40 TQB, 142-145. strofe.

41 Kur’an, 41:6.

Summary

THEMES AND MOTIFS IN ABDULLAH SALAHUDIN UŠŠAKI'S TALKHIS ON AL-BUSIRI'S QAŞĪDA AL-BURDA

The author analyses Abdullah Salahuddin Uššaki Bošnjak's *Tahmis* on al-Busiri's poem *Qaşıda al-Burda*. His research is based on the manuscript entitled *Tahmis-i Terceme-i Kaside-i Burde* kept in the Faith manuscript collection of the Süleymaniye Library. The manuscript consists of 52 pages and 785 verses in Arabic and Ottoman. Parallel with the Arabic text of the *Tahmis*, Uššaki also gave a translation in Ottoman on the left margins of the manuscript. Given that the poem belongs to the *tahmis* genre or a "meta-poem" of al-Busiri's celebrated *Qaşıda al-Burda*, the article analyses the relation between al-Busiri's verses as a prototext and Uššaki's verses as metatext. The relation between the two texts is viewed from poetic and aesthetic aspects. In this regard special attention is paid to the way the two poets understand the Prophet Muhammad (pbuh). These two poets belong to two different eras – al-Busiri to the 13th century and to Arabic literature, while Uššaki lived in the 18th century and belonged to Turkish literature. Major research results were expected considering the huge time span between the two poets and different traditions.

Izvor

Abdullah Salahudin Uššaki Bosnawi, *Tahmis-i Terceme-i Kaside-i Burde*, Süleymaniye Ktb., Ms. 003714; fol. 12b-52a

Literatura

Akkuş, Mehmet, *Abdullah Salahuddin-i Uşşaqi (Salahi)'nin Hayati ve Eserleri*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1998.

Duraković, Esad, *Orijentologija. Univerzum sakralnoga teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007.

Hafizović, Rešid, *'Ayn Al-Qudat Hamadani i njegova mistička iskušenja*, pogovor u djelu: *Einolqozat Hamadani, Priprave - Tamhīdāt*, Kulturni centar Islamske Republike Iran i Al-Hoda, Sarajevo, s.a., s perzijskog jezika preveo Namir Karahalilović

Hafizović, Rešid, *Ibn 'Arabijevo filozofsko-teološko učenje o Logosu*, Bemust, Zenica, 1995.

- Imam Busiri, *Kasidei-Burda*, Sarajevo, 1973., preveo sa arapskog, uvod s napomenama i komentarima napisao Hifzija Suljkić.
- Kılıç, Mahmud Erol, „Otomanski sufija bosanskog porijekla Abdullah Salahuddin el-Uššaqi i njegov komentar Rumijevih stihova“, u: *Isa-begova tekija u Sarajevu*, zbornik radova, Udruženje „Obnova Isa-begove tekije“, Sarajevo, 2006., str. 333-340.
- Meissami, Julie Scott, “Places in the Past: The Poetics/Politics of Nostalgia”, *Edebiyat*, Vol. 8., 1998.
- Meissami, Julie Scott, *Structure and Meaning in Medieval Arabic and Persian Poetry – Oriental Pearls*, Routledge Cruzon, London, 2003.
- Nametak, Fehim, *Divanska književnost Bošnjaka*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXI, Sarajevo, 1997.
- Schuon, Frithjof, *Dimenzije islama*, El-Kalem, Sarajevo, 1996., preveo s engleskog dr. Rešid Hafizović
- Stočanin, Halil ibn Ali Hrle, *Kaside-i Burda, prijevod na bosanski*, transliteracija: Osman Lavić, komentar: Enes Karić i Abdul Hakim Murad, Gazi Husrev-begova biblioteka Sarajevo, Sarajevo, 2008.

